

גברים כקורבנות של פרוצדורה פלילית

אבי חימי, חנה חימי, משה וייס ומיכל רביד

תקציר

הספרות התיאורטית והמחקרית וגם המחוקק כמעט ואינם מתייחסים לחיותו של הגבר קורבן אפשרי של אלימות מצד נשים שמוצאות תמיכה ומשענת בפרוצדורות משפטיות – אלימות שבאה לידי ביטוי בהמטת תלונות שווא. כפועל יוצא ניתן להבחין בהעדר בולט בהחיות המשטרה כיצד ניתן לאתר תלונות שווא וכיצד יש לטפל בתלונות אלה, ואין ספק שתחום זה וגם המודעות לו נתונים בחלל ריק. מציאות זו, שמקורה בעמדה ראשונית ובסיסית המניחה כי כל תלונת אישה על אלימות פיזית ואו אלימות מינית היא תלונה מוצדקת ונכונה, מביאה מצד אחד לתוצאה של מימוש כל הפרוצדורות המשפטיות המקובלות, על-ידי רשויות המדינה, גם כאשר ישנם סימני שאלת ותימוכין שמעלים ספק ומצדיקים בחינת כל התהליכים ומהצד השני לחוסר טיפול בתלונות שווא. בהעדר מחקרים בנושא, מאמר זה מבוסס על "עבודת שטח" תוך סקירת פסיקות בתי המשפט, שיש בה כדי להבחיר ולבסס את הנחות היסוד המוצגות במאמר זה. ואין ספק שחשיבותו הרבה של הנשא מצדיקה ומחייבת עבודת מחקר מקיפה וממצח לבירור היקף התופעה, מאפייניה, השלכותיה וגיבוש דרכי התמודדות של כל הגורמים המקצועיים העומים לנשא. הלכה למעשה, המאמר עוסק בהתמודדות, או שמה חסר בהתמודדות נאותה, של מערכת אכיפת החוק, על כל מרכיביה, בטיפול בסוגיית "תלונות שווא" שמקורן בתלונות נשים כלפי גברים שיש ביניהם היכרות מוקדמת, לרוב בחיק המשפחה. המוטיבציות להגשת התלונות על-ידי נשים הינן שונות ומגוונות – החל מבעיות במערכות יחסים בתוך המשפחה, כגון סכסוכים בין בני זוג

134 קרבנות: אכיפת החוק, מין וחברה

בתהליך גירושין¹ יחסים מעוררים בין אב חורג לבתו, נקמנות במערכת יחסים בין גבר לחברתו,² בעיות ביחסי עבודה³ ועוד. תוכן הדברים מדגים ומבהיר כי חובתם של כל אנשי המקצועהחל משוטרים, עורכי דין, עובדים סוציאליים, פסיכיאטרים ועד לשופטים לגלות ערנות מרבית לכשלים ראייתיים, למחדלי חקירות, למוטיבציות רגשיות שמניעות את התחליטים וזאת על מנת לצמצם את הסיכויים לכך שגברים נשואי התלוות יהיו קורבנות של פרוצדורה פלילית.

מבוא

מטרת מאמר זה היא להעלות אל פני השטח סוגיית ייחודיות הדיכויים שתיים המתייחסים לתשדירים/נאשמים כקורבנות של פרוצדורות משפטיות, נוכח תלוות שזוא (שבסודן הכרות קודמת בין מחלונת לחשוד בעיקר בחיק המשפחה), החל משלבים ראשוניים של היותם חשודים, עובר להתמודדותם כנאשמים, וכלה בהתמודדות המערכת עם תופעת תלוות השוא וקורבנותיה.

מציאות זו מקורה בעמדה ראשונית ובסיסית של משטרת ישראל המניחה שתלוות כאשר הן — תלוות אמת. תוצאה של הנחת היסוד היא מימוש הפרוצדורות המשפטיות המקובלות, על-ידי רשויות אכיפת החוק, במרבית החקירות, גם כאשר ישנם סימני שאלה ותימוכין שמעלים ספק ומצדיקים בחינת כל התהליכים, תוך הנחת ההתמודדות עם תלוות שוא.

מאמר זה עוסק בהתמודדות, או שמה בהסר התמודדות נאותה, של מערכת אכיפת החוק, על כל מרכיביה, בטיפול בסוגיית "תלוות שוא" שמקורן בתלוות נשים כלפי גברים שיש ביניהם היכרות מוקדמת. שתחפתחה בסיבות שונות, משפחתיות, חברתיות או תעסוקתיות.

עוד ידגש בפתח הדברים כי נראה שחוסר התמודדות של מערכת אכיפת החוק נובע בראש וראשונה מחוסר מובהק בתחומים סטטיסטיים בעניין זה. עיון בספרות, במאמרים, בנתוני משטרת ישראל, בפרוטוקולים של ועדה הכנסת ועוד, מלמד כי כל הנתונים בעניין זה הינם הערכות

1 תפ"ח (תיאור) 1166/02 מדינת ישראל נגד פלוני, תק"מח 2006(2), 5480.

2 תפ"ח (חי) 1011/04 מדינת ישראל נגד פלוני, תק"מח 2006(1), 5331.

3 תפ"ח (תיאור) 3018/06 יוסף נני נגד מדינת ישראל, תק"מח 2006(2), 3788.

לא מבוססת. אשר על כן מאמר זה מתבסס בעיקרו על "עבודת שטח", קרי, עיון בפסיקת בתי המשפט והבנת המניעים לתלונות השווא וכן הבנת הדרכים לאיתורן.

המוטיבציות להגשת התלונה על-ידי נשים הינן שונות ומגוונות, החל מבעיות במערכת יחסים בחוץ המשפחה, כגון סכסוכים בין בני זוג בתהליך גירושין,⁴ נקמנות במערכת יחסים בין גבר לחברתו,⁵ בעיות ביחסי עבודה⁶ ועוד.

נקדים ונאמר כי אל לנו לשכוח שבסופו של יום מרבית התלונות סופן בהרשעת הנאשמים ומיעוטן מסתיים בדיכוי הנאשמים, זאולם מערכת אכיפת החוק חייבת ברגישות מירכית וכפיתוח כלים מקצועיים שיאפשרו לשקול כל מקרה לגופו, ולא בהתנהלות לפי תבניות חשיבה ועבודה קבועות ונוקשות.

פישמן ומש (2006) במאמרם "אלימות כלפי נשים: גורמים המנבאים את קרבתותן" סוקרים את הספרות המחקרית העוסקת בסיכויי היפגעות של נשים מאלימות ומציינים כי ניתן להבחין בשתי גישות מרכזיות: האחת עוסקת באלימות במסגרת יחסים בין בני זוג (נשואים או מקיימים יחסים אינטימיים מחוץ למסגרת המשפחתית), והאחרת דנה בהיפגעותן של נשים מעבריינות אלימה מחוץ למסגרת הזוגית.

קיימות שתי גישות תיאורטיות לקרבתותן של נשים באלימות תוך זוגית – גישה אחת הטובעת מהפרדיגמה הפמיניסטית, זו הממזערת את ייתודה של האלימות במסגרת המשפחה והקשרים הכינאיים ולעומתה ישנם חוקרים הטוענים כי האלימות במשפחה הינה תופעה ייחודית הנוצרת עקב הדינאמיקה המשפחתית ואופי היחסים האינטימיים המאפיינים את חיי המשפחה והזוגיות. המחקר, עליו מסתמכים פישמן ומש במאמרם, מבוסס על מדגם של 2,296 נשים, וממצאיו אינם מעלים מסקנה חד משמעית בדבר ביסוס גישה אחת על פני השנייה. אחד הממצאים הבולטים הוא שקרבתות במערכת החוץ זוגית מוסברת על-ידי תכונות שונות מקרבתות במערכת החוץ זוגית. כלומר, ממצא זה מרמז לכך שהפרופיל של נפגעות אלימות פיזית/מינית תוך זוגית שונה מזה של נפגעות אלימות פיזית/מינית

4 תפ"ח (ת"א-יפו) 1166/02 מדינת ישראל נגד פלוני, תק"מ 2006(2), 5480.

5 תפ"ח (חי') 1011/04 מדינת ישראל נגד פלוני, תק"מ 2006(1), 5331.

6 תפ"ח (ת"א-יפו) 3018/06 יוסף נוי נגד מדינת ישראל, תק"מ 2 006 (2),

136 קרבנות: אכיפת החוק, מין וחברה

מחוץ לזוגיות. ממצא זה מחדד את הרלבנטיות שבהתייחסות למערכת יחסי הגומלין שבין שני הצדדים ואולם הספרות התיאורטית והמחקרית ממעטת מאוד להתייחס להיותו של הגבר קורבן של אלימות מצד נשים, כיום מגמה ואח מוצאת חמיכה ומשענת בפרוצדורות משפטיות. תופעת תלונות השווא אינה תופעה חדשה. בעשרת הדורות נקבע ילא חצנה קרען עד שקר". על פי חו"ל העבירות על עשרת הדיברות הן עבירות המורות, ושלושה מעשרת הדיברות הם עבירות של ייהרג ואל יעבור, אחד מאלה הוא הדיבר האוסר על עדות השקר. על אף החומרה היתרה שנקבעה לעבירת עדות השקר, ועל אף ההכרה, גם אם חלקית, שעדות השקר שרירה וקיימת גם בימינו אנו, הרי שהלכה למעשה לא מיישמים את חוק העונשין כנגד אותם עדי שקר ואותם כודי תלונות השווא.

נקודת מפנה

עד לשנות השבעים המאוחרות ההתייחסות לתלונות נשים שעניינן אלימות פיזית ו/או מינית נטחה לרעת המתלוננות. נשים שהעזו להתלונן זכו ליחס משפיל, זלזול בזמנן, הן נחקרו בחוסר רגישות, לעיתים בבוטות ובהחלט בחוסר אמון. מאז שנת 1977 ועד היום חל הליך הדרגתי בשינוי היחס של המשטרה לתלונות אלה.

בשנת 1977 פורסם מחקר פנימי של משטרת ישראל אשר בו נבדקו טיפולה ותגובתה של המשטרה לתלונות נשים מוכות. בעקבות המחקר הניל בשנת 1979 הוצאה פה"ק (פקודות הקבע) 14.01.014 בשם: "טיפול בסכסוכים לשם השכנת שלום" וכמו כן הוצאו הנחיות מת"ק (מחלקת חקירות וחביעות) 03.300.83 בשם: "הכאת נשים על-ידי בעליהן — אופי הטיפול" שמהן נקבע שמחד יש לאתר את הבעיה שבסכסוך בין בני הזוג ולפעול בשכנוע או באמצעים חוקיים לפתרון הבעיה, ומנגד כי בכל מקרה של הכאת אישה יש לפתוח תיק פלילי נגד הבעל ורק בנסיבות מיוחדות ניתן להסתפק באי תביעה.

בשנת 1989 מינה היועץ המשפטי לממשלה ועדה בין-משרדית שבראשה עמדה עו"ד יהודית קרפ, אשר תפקידה היה ללמוד את סוגיית האלימות במשפחה ולהמליץ המלצות בנושא מדיניות החקירה, התביעה והמשפט בתחום זה. בעקבות המלצות ועדת קרפ, שאומצו על-ידי המשטרה פרסמה

שער ראשון: אכיפת החוק 137

מחיק הנחיה חדשה 03.300.226 בנושא מדיניות הטיפול באלימות בין בני זוג, בהנחיה זו צומצם כמעט לחלוטין שיקול הדעת של המשטרה לגבי אופן הטיפול והחקירה, הוגבל העיסוק בתחום הטיפולי והודגשה ההתמקדות באכיפת החוק. הישגו העיקרי של דרייה ועדת קרפ היה כאשר במרץ 1991 נתקבל בכנסת החוק למניעת אלימות במשפחה, החשני"א-1991, אשר נתן לנשים (או יש לומר בעיקר לנשים) – מטבע הדברים) כלים משפטיים מדיים לקבלת סעדים שונים נגד בן זוגן כגון החזקת בן הזוג, איסור נשיאת נשק, איסור הטרדה ועוד.

זאת ועוד בשנת 1996 תוקן חוק העונשין, כך שלראשונה הייתה התייחסות לאלימות בין בני זוג, כך שעבירת אלימות בין בני זוג הפכה מעבירת עוון לעבירה מסוג פשע וכפועל יוצא סמכות הסגירה של תיקי החקירה מחוסר עניין לציבור ו/או מחוסר ראיות הופקעה מהמשטרה והועברה לפרקליטות המחוז.

בשנת 1998 החליטה המשטרה, במסגרת דין החשבון שנתי 1998, להקים מערך חקירות הודש שיתמקד בנושא האלימות בין בני זוג, תוך שאיפה ליעל את הטיפול בסוגיה זו, וכפועל יוצא המשטרה החלה לפעול למען זירוז תיקים, ריבוי מעצרים והבאה לבית המשפט, תוך עידוד נשים שנפלו קורבן למצעי אלימות להגיש תלונה רשמית. כמו כן באותה שנה הוציאה מחיק (מחלקת חקירות וחיפוש) הנחיה המחייבת לבצע הערכת מסוכנות בעבירות אלימות במשפחה הנחקרות בתחנות המשטרה.

ובשנת 2001 בא לעולם חוק זכויות נפגעי עבירות, החשני"א-2001. חוק זה אמנם בא להגן על כל נפגע עבירה, ובעיקר על נפגעי אלימות ועבירות מין. אך כפועל יוצא הוא מיושם בעיקר בתחום האלימות במשפחה שכן קרוב למחצית מעבירות המין שהתקבלו במשטרה – בין השנים 2001-2006 היו עבירות שבוצעו בתוך המשפחה⁸ מעיון בתנאים

7 חוק זכויות נפגעי עבירה הוא החוק הישראלי הראשון העוסק באופן מקיף בזכויותיהם של מי שנפגע מעבירות פליליות, בכל הקשור להליך החקירה, המשפט, וריצוי העונש של מי שחשוד, או נאשם בהיצוע עבירה.

8 נתונים שהוצגו בוועדת חוק ומשפט במסמך מאת עריר אורלי פישמן "עבירות מין בשנים 1996-2006" (מיום 7/11/06).

שאספה משטרת ישראל עולה כי במהלך השנים חל שינוי משמעותי בגישת המשטרה, הן בפילוסופיה של הטיפול והן בטיפול גופני.⁹ כיום מתלוננות, מהתחומים בהם עוסק מאמר זה, הפכו ממעמד של "קורבן חסר אונים" להיות "קורבן ממוגן" בעל עוצמה לא מבוטלת, וכפועל יוצא זכות להגנת יתר שלעיתים פוגמת במוטיבציית המשטרה ללקט ראיות אובייקטיביות. נראה שבמקרים מסוימים התקירות מתמקדות בגביית הודעות מהמתלוננות, תוך מתן אמון מלא ועיבוד בדבריהן ולא בחיפוש אחר ראיות חיצוניות לשם חשיפת האמת. בין אם הן עשויות להוביל לזיכורו של הנחקר ובין אם הן עלולות להביא להרשעתו, שעה שהיכולת של נתקד להוכיח את פורתו בשלבים אלה קלוש.

החקיקה (חוק זכויות נפגעי עבירה, תשמ"א-2001) שהובאה לעיל מעניקה למתלוננים, ובעיקר למתלוננות בתחום האלימות והמין, סידרה של הגנת זכויות, וביניהן: הוצאה צווי איסור פרסום (כך ששמך לא יוכתם בתקשורת), העדה בדלתיים סגורות (כך שדבריהן לא יפלו על אחי הציבור), הערה שלא בפני הנאשם (כך שתוכל להעיד בינחותי), זכות להיות מיועגות על-ידי עורך דין (שישמור על האינטרסים שלהן בזמן העדת ובהתמודדות מול גורמי אכיפת החוק), זכות לקבל מידע מגורן: (1) שם החוקר האחראי על תקירת העבירה, (2) מעצד ושחרור של החשוד או הנאשם, (3) כוונה לעכב את ההליך הפלילי, (4) האפשרות שקיימת בידי התביעה להגיע לעסקת טיעון חכותר של הנפגע להביע את עמדתו בענין זה, (5) תחילת ריצוי מאסרו כפועל של הנאשם או אשפוז בכית חולים לחולי נפש לפי צו של בית משפט, (6) יציאתו לחופשה של הנידון ממאסר או מבית חולים, (7) מועד הכאתו של נידון בפני ועדת השחרורים (8) חנאים לשחרורו ממאסר שמטרתם להגן על הנפגע (9) בריחתו ממאסר או מבית חולים, (10) מועד שחרורו ממאסר או מבית חולים, (11) בקשתו מנשיא המדינה לחנינה החלטת הנשיא בבקשה זו.

חוק זכויות נפגעי עבירה, בסעיף 13, אף אוסר את חקירת נפגע עבירה על עברו המיני (למעט חקירה הנדרשת בגסיכות הענין בדבר קשר מיני קודם עם התשוד), ומחיר לנפגע עבירת מין שאדם ילוח אותו במהלך החקירה ובריון בכית המשפט גם כאשר זה יהיה בדלתיים סגורות. יודגש כי מטרת החקיקה היא הגנה על זכויות מתלוננים בכלל, ומתלוננות

⁹ שהם א, רגב * (2000), עמדות שוטרים בנושא הטיפול בתלונות על אלימות בעלים כלפי נשוחיהם, משטרה חברה, 4, 135-153.

שער ראשון: אכיפת החוק 139

בתחום האלימות והמין בפרט, ותכליתה ראויה. אולם נראה שבצר תכלית ראויה זו חסרה מאד התייחסות למטרה געלה נוספת הזכות להליך הוגן, וקיימת בעייתיות בחקיקה באופן זה שאין היא קובעת את רדכי האיתור והטיפול בתלונות שזוא ובכך מצניעה את התופעה ומפירה את האיזון שבין זכויות הצדדים.

כאמור לעיל, אין נתונים שניתן לסמוך ידעו עליהם, בדבר היקף תלונות השווא במדינת ישראל — בכלל, ובדבר תלונות השווא על בסיס הכרות קודמת — בפרט. עיך בפסיקת בתי המשפט מלמד כי קיימים מיקרים שבהם נאשמים גופלים קורבן לתלונות שזוא ומפעל יוצא עוברים הליך קשה שלעיתים תנו הליך במסגרתו החשוד/נאשם נפגע באופן ממשי שלא ניתן לפצותו עליו ושכבירור ראוי ניתן היה למנוע. מפסיקת בית המשפט שסופה בדיכוי נאשמים ניתן להניח כי הדיכוי מתבטס על יסוד טענות שהנאשם/חשוד כבר העלה בשלב החקירה.

בהסתמכות על תלונה, שמתמצה בגרסה מול גרסה, טמונה סכנה לטעות — עובדית ומשפטית כאחת — דבר המחייב היירות מיוחדת. ואולם כאשר עסקין בגרסה מול גרסה שעה שקיימת בין אחזי הגרסאות הכרות קודמת, אזי הדבר דורש היירות כפולה ומכופלת, שכן במקרים שבהם יש היסטוריית קשר דינאמיקה בין הצדדים אפשר ומשתנים אלה יגבירו את ההיתכנות לתלונת שזוא.

ספק רב אם קיימת מודעות מספקת לסכנה האמורה, ואם עוצמת הסכנה התגממה ריה עלידי אנשי מקצוע האמורים לטפל בתלונות אלה. הבעייתיות המוכנית שבתלונות אלה נעוצה בכך שבניגוד לחקירת מרבית העבירות "הרגילות" (המבוססת על ממצאים פורנויים, מידע מודיעיני, וגביית עדויות מקורבנות עבירה/עדים, שאין ביניהם וכן מבצעי העבירות ולא כלום). לעיתים, במקרים של עבירות האלימות במשפחה, כמו גם עבירות המין במשפחה, או עבירות אלימות/מין במסגרתם יש הכרות כלשהיא בין קורבן העבירה למבצעה, החקירה מתמצה ל"גרסה מול גרסה" וקשה עד מאוד למצוא עדים "אובייקטיביים" שיש בדבריהם לשפוך אור על אמינות התלונה.

סכנה זו קשורה, בראש וראשונה, לשאלות עקרוניות הנוגעות לסוגיית הליך החקירה, ולסוגיית הראיות לכאורה הנדרשות למעצר, הטבתן לקיזמן של ראיות לכאורה, האופן והמידה שבהם נבחנת עוצמת הראיות לכאורה, והנפקות של קשיים ממשיים בראיות לכאורה ומודלי חקירה.

140 קרבנות: אכיפת החוק, מין ותגרה

דין בסוגיה זו של כשלים ראייתיים מטיל זרקור ואתריות על מהות הפקידים של גורמים מקצועיים שונים – חוקרי משטרה, פקידות סעד, עובדים סוציאליים, רופאים ופסיכיאטרים, כמאפשרים המשך הליכים פרוצדוראליים למרות ספקות, שאלות, פערים בגרסאות, ממצאים וראיות. כאמור, השאלה המרכזית היא מי הוא באמת הקרובן בסוג זה של תלונות, איך לזהות את היותו קרובן, ואיך למנוע הקרבת קורבנות נוספים על מזבח תלונות השווא?

היקף התופעה

לצורך התמודדות כהלכה עם תופעה כלשהי יש בראש וראשונה להכיר בה, לעמוד על היקפה ולאמוד את מימדיה – בישראל, שנת 2007 אין הכרה אמיתית בתופעה וכפועל יוצא אין גם אומדן להיקפה. למרבה הצער תופעה תלונות השווא מובאת לסדר היום הציבורי בעיקר על-ידי ארגונים הנחשבים כקיצוניים (למשל "מטה המאבק למען האב הגרוש" ותנועת "קול הגברי") ולא על-ידי רשויות אכיפת החוק המעדיפות, לעיתים ממניעים פרפוליטיים, להצניע תופעה זאת ולא להתמודד עימה, על אף שהם מודעים לה.

ניתן להתרשם מהמודעות לתופעה וחוסר ההתמודדות עימה מעיזבן בפרוטוקול ישיבת ועדת החוקה חוק ומשפט, שהתכנסה ביום 12/02/02, לדיון בנושא "מדוניות סגירת תיקים על-ידי התביעה הכללית", באותה ישיבה אליקים רובינשטיין, היועץ המשפטי לממשלה דאז הסביר:

"הדילמה הקלאסית שיש בעיקר לאנשי המשטרה היא האלימות במשפחה. איך מהתלונה הזאת הוא ידע אם זה במסגרת הסכסוך על הגירושים, או שמא זה באמת אדם אלים שהיום לא יעשה דבר אבל מחר בבוקר תהיה מצדו אלימות גבוהה או רצח, רחמנא ליצלן? מה הוא יעשה? הוא יטה כאופן נורמלי לצד החזקה"

קרי, התופעה ידועה, והדילמה הקלאסית (גם אם בשיקולים לגבי סגירת תיקים), היא בעיקר בנושא האלימות במשפחה, ואלם היקפה עלום. אין

שער ראשון: אכיפת החוק 141

זה מפתיע, אם כן, שסניצ' חנה פסוכסקי, ראש מדור חביעות במשרד לבטחון פנים, טענה כי אין בידה נתונים מחקריים לעניין זה.¹⁰ ניתן להמשיך ולהתרשם מהחסר בנתונים ברורים ועדכניים על היקף התופעה גם מעיק בפרוטוקול ישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט בכנסת ישראל,¹¹ מיום 27/05/02, במסגרתו נידונה הצעת חוק סדר הדין הפלילי (תיקון מספר 36) (סגירת תיקים בעבירות מין או אלימות כלפי בן זוג), התשס"ב-2002. בישיבה נכחו חברי כנסת, נציגי משרד המשפטים, נציגי משרד העבודה והרווחה, נציגי המשטרה, נציגי אנשי הרווחה, ונציגי שדולה הנשים, ואולם אף אחד מנציגי הגורמים לעיל לא ידע לפרט מהו היקפה של התופעה, לא ידע לפרט מהם המניעים שביסודה, וכיצד לתרום על קנקנה.

כך גם מעין בפרוטוקול ישיבת ועדת העבודה והרווחה והבריאות, שהתכנסה ביום 20/02/06, לדין שיחוד לנושא זה "התנהלות משטרת ישראל בעת הגשת תלונה בגין אלימות נשים נגד בעליהן", שם סניצ' גורית זיו, רמ"ד אלימות במשפחה במשרד לבטחון פנים, לא ידעה לתת נתונים מחקריים לאומן התופעה, ובתום הישיבה נדחה הדין למועד אחר לצורך איסוף נתונים.

סניצ' זיו, התראיינה בחודש מאי 2006, ולשאלה "איך פועלת המשטרה במקרים של חשש לתלונת שואא?" ענתה זיו:

"במחקר שנעשה בארה"ב עולה כי יש שימוש לרעה (תלונות שווא) של בין 10% ל-20% במערכת, אבל למרות זאת מאחר התופעה כל כך קשה ומקרי תלונות השווא הם שוליים, המשטרה מוכנה לקחת סיכון ולהפעיל את החוק. המשטרה פועלת כחלק ממדיניות חברתית, ולמרות שיש לעיתים שימוש במערכת, היא אינה מקבלת את הגרסה של 50% תלונות שווא. ומגנה בכל תוקף את האמידה שנשים שקרניות ולכן אלו תלונות שווא"

החרשמותו היא שלמשטרת ישראל אין אומדן ברור ברוב היקף התופעה, שכן מעין בכלל המאמרים והמחקרים, שנסקרו בהכנת מאמר זה, מתגלה פער עצום בין הערכות שונות, כך שיש הסוברים שהיקף תלונות השווא

¹⁰ פרוטוקול מספר 435 של ישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט בכנסת ישראל.

¹¹ פרוטוקול מספר 476 של ישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט בכנסת ישראל.

142 קרבנות: אכיפת החוק, מין וחברה

(נשוא מאמר זה) עומד על 3% בלבד מכלל התלונות ויש הסוברים שהיקפן מגיע עד ל-50% מכלל התלונות.
 כך במאמרו של יחזקאלי (2002) "חוסר אונים", מוצגת הטענה שהיקף התופעה יכול ומגיע ל 50% מכלל התלונות, ומתייחסת לבעייתיות בהערכתה:

"מדובר באוכלוסייה "טפילה", המנסה לעשות שימוש לצרכיה במנגנון אכיפת החוק, להשגת עמדת יתרון על הצד השני, במאבקי גירושין ובמאבקים על רכוש וגם על רקע מניעים רגשיים כמו נקמה. כיום, רובן המכריע של החלטות במשטרה על אלימות במשפחה מביאות למעצר החשוד זה קורה גם כאשר התשתית הראייתית חלשה, כאשר אין סימני פגיעה וכאשר החומר היחיד הנמצא הוא גרסאות סותרות של המעורבים (הסיכויים גבוהים במיוחד בשעות אחר-צהריים, הערב והלילה, כאשר הקצינים התורנים בתחנות, בדרך-כלל, אינם מקצועיים, ויודעים, כי עדיף מבחינתם שישנו כביצוע מעצר שזוא על-פני שחרור בעייתי, שיכול גם לפגוע בקורבן וגם בהם ובקריירה שלהם). מעצר שזוא בתחנת המשטרה יכול להגיע להארכת מעצר בבית-המשפט ואף להגשת כתב אישום, למרשאלין בחיק מאומה, וסופו להסתיים בזיכוי החשוד. על-כן, רבים היזם המקרים, שבהם מקבלות נשים, הנמצאות במאבקי גירושין "עצות חברית", ולצערנו, מה שחמור מכך, אף הגחיות מעורב-דין להגיש תלונות שזוא."

כמו כן מרגיש יחזקאלי (2002) את הסיבות להרחקת הטיפול בנושא זה על-ידי המשטרה וגם מחוץ לגבולות המשטרה, בכתי המשפט, כאומרו:

"הנושא מוצע על-ידי המשטרה, וכל ניסיון להעלותו מותקף על-ידי ארגוני נשים וארגוני העובדים הסוציאליים, ומבחינתם בצדק. זאת, כיוון שאוכלוסיית הפונות אליהם היא אמיתית במאת האחוזים, ועל-כן נראות להם טענות כאלה כשוכניזם וכנקיטת עמדות, הבמהעללים.... קבוצה אתרה, המרכה להיחקל בתופעה, היא השופטים. שופטים, שרכשו להם שם של מי ש"חתימתם קלה", חורים בעת התורנות שלהם "הוצפה" של פניות נשים למתן צווי

שער ראשון: אכיפת החוק 143

הגנה, דאילו שופטים הנופסים נקפדנים וכמחמירים, יעבירו תורתם
"שקטתו", כמעט נטולת פניות כאלה."

יצוין כי מאמרו של יחזקאלי (2002) הובא לעיל כדי להמחיש את נקודות
הקיצוץ ואח הבעייתיות הנוצרת בחוסר אומדן בשים לב לפערים בהערכת
היקף התופעה. יוטעם ויודגש כי עיון במקורות מחו"ל מעלה בעיה דומה
של חוסר בהערכה אומדן התופעה, והיקפה משתנה בהתאם לעמדתו
של הנשאל, הארגונים הפמיניסטיים מחד טוענים לאחוזים גבוהים. ראוי לציין
תלונות שחא ומנגד ארגוני הגברים טוענים לאחוזים גבוהים. ראוי לציין
כי גם מאמרו הלכאורה מברסס של Kanin (1994), המציג נתון מחקר
של 40% תלונות שחא בתלונות בגין אונס במדינת אינדיאנה (ארה"ב)
זכה לביקורת נוקבת. נראה שחוסר במידע סטטיסטי מביא לחוסר יכולת
התמודדות אמיתית עם התופעה התורם להנצחת הרישטואל המפלה נגד
גברים.

המניעים שביסוד הגשת תלונת השוא

אין ספק כי הנוצמות הרגשיות האופייניות לתהליכים של תלונת שוא
מקורן בטוח רחב של רגשות כגון – כעס עצום, זעם, נקמה על
בידה ו/או פרידה ועוד מגוון מניעים פסיכולוגיים שמונחים בבסיס
התלונה. נראה שתלונות שוא שמקורן בחיק המשפחה או בסיס הכרות
מוקדמת תופסות נתח נרחב מכלל תלונות השוא, זאת כהיקש (ובהעדר
נתונים) נוכח המטענים הרגשיים והפוליטיקה הפנימית המצויים בין
אנשים המכירים זה את זה. כך לעיתים תלונת שוא יכולה לנבוע מרצונה
של אישה לשנות את מאזן הכוחות שבינה ובין בעלה לטובתה בהליך
גירושין, לעיתים יטורה ברצונה של אישה לכפות גט על בעלה הסרבן,
חלקן נועדו כדי למנוע את הליך הפרידה, חלקן בייחסים של בין אב
לילדיו חלקן כאקט של נקמה, זאח אנו למדים מעיון בפסיקת בית המשפט
סרופה בזיכוי נאשמים.

כך לדוגמא זוכה נאשם מעבירות אינוס, מעשה סדום ומעשים מגונים
שעל פי הנתען בכתב האישום עשה בבתו החורגת, שהיתה כבת 12

144 קרבנות: אכיפת החוק, מין וחברה

שנים באותה עת.¹² בתלוף יותר משנתיים ימים מאז הגשת כתב האישום, ביקשה המדינה לזכות את הנאשם לפי סעיף 94 א' לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982, מאחר והמתלוננת טענה במהלך פגישה שהתקיימה עם באיכות המאשימה, לקראת מתן עדותה, שהיא שקרית וברורה את תלונתה, בהסתמך על דברים שהיא ראתה בסדרת טלוויזיה. המתלוננת הסבירה כי עשתה זאת על מנת לעזוב את בית הנאשם ואמה ולעבור לגור עם אביה הביולוגי. בשלב מאוחר יותר בקשה המתלוננת לחזור לגור עם אמה והנאשם, זאת לאחר שהיה לה רע לדבריה, בבית אביה הביולוגי.

דוגמא המדגימה את סוגיית הליכי הגירושין ותפקידם בעולם תלונות השוא, נדונה בבית המשפט המחוזי בתל-אביב.¹³ הנאשם זוכה מעבירות אלימות ומין המגיעות כדי אינוס, כנגד המתלוננת, ומעבירות אלימות נגד בנו הבכור, לאחר שהוברר שהמתלוננת העצימה מקרי אלימות שאכן התרחשו וברורה אלימות מינית זאת לאור רצונה לשפר עמדתה במסגרת ההליכים המשפטיים בענייני רכוש, משמורת הילדים, סדרי ראייה ומעונות שהתקיימו בינה ובין הנאשם.

במקרה המתואר לעיל עלתה הסוגיה של השתלכות התלונות במשטרה בסכסוך הגירושין וההליכים המשפטיים המשפחתיים בין הנאשם לבין המתלוננת באופן בולט וברור:

"...לא ניתן להתעלם מכך שמדובר במטכת של מאבק גירושין בין בני הזוג שכלל הליכים משפטיים בבית המשפט לענייני משפחה, צווי הגנה, צווי הרחקה, משמורת והסדרי ראייה ושהתלוננת נמסרה בסמוך להליכים אלו... הליכים משפטיים משפחתיים אלו יכולים להסביר את ההגזמה בתלונת המתלוננת, ואף לתמוך בגרסת הנאשם לגבי תלונת שווא בעניינים המיניים וגם בלא להכריע בכך, הדבר מעלה לפתות ספק סביד באשמת הנאשם בכיצוע במעשים המיניים".¹⁴

מניע נוסף, ניתן ללמוד מדיכוי של הנאשם בבית משפט השלום

12 תפ"ח (ח"א-יפו) 1038/04 מדינת ישראל נגד פלוני, תקימה 2007 (1), 4330.

13 ראה הערה 1, עמוד 134.

14 ראה הערה 1, עמוד 134.

שער ראשון: אניפת החוק 145

כתל-אריב.¹⁵ במקרה זה הוגשה תלונה כנגד הנאשם מצד רעייתו, אזרחית זרה, תושבת ישראל מכוח נישואיה. בפסק הדין נקבע כי נראה שהמתלוננת בדתה תלונה לאחר שהנאשם ביקש להיפרד ממנה ואת מהטעם שהיא חששה מאובדן אשרת השהייה שלה בישראל.

תזום נוסף המדגים את המצעים להגשת תלונות שווא נמצא בעולם התעסוקה, ועניינו מערכת היחסים והכוחות הפועלים במקומות עבודה שונים, מקום העסקה פרטי, ממשלתי, ואף מסגרת צבאית.

דוגמא מתחום יחסי העבודה, היא במשפטו של מר ח. יאנוס¹⁶ שימש בתפקיד מזכיר מועצת הפועלים בטבריה. בשנת 1997 הוגש נגדו כתב-אישום לבית-משפט השלום בטבריה, ובו יוחסו לו עבירות של סחיטה באיומים (ארבעה אישומים), מעשים מגונים (שני אישומים), שימוש לרעה בכוח המשרה (ארבעה אישומים), הטרדת עד ואימים.

שלושה מהאישומים שיוחסו לו בכחב-האישום עניינם היה בשלוש נשים שעברו במועצת הפועלים בין השנים 1994 ו-1996, ואשר פוטרו ממקום עבודתן. אישום אחד נסוב על מעשי התנכלות כלפי עובדת עקב סירובה לקיים עמו יחסי-מין.

יחד האישומים מסבים עצמם על מעשיו של יאנוס לאחר שהעובדות התלוננו על מעשיו במשטרה. בית המשפט החליט לזכות את יאנוס מכל העבירות שיוחסו לו בכחב-האישום, תוך שלא נתן אמון בעדותיהן של המתלוננות כולן, וקבע:

"המתלוננות אכן חברו יחדיו על מנת לפעול להדחתו של הנאשם
לאחר שסברו כי הוא עומד מאחורי פיטוריהן"

דוגמא נוספת מצויה בכחב אישום שהוגש בשנת 1995 כנגד סוהיל מרגייה,¹⁷ ובו יוחסו לו עבירות של מעשים מגונים (שלושה אישומים) וסחיטה באיומים (שני אישומים). מרגייה שימש כמנהל אגף הגבייה של רשות השידור באזור נצרת עילית והעמקים, והאישומים נגדו נסבו על מעשים שעשה, כדברו של כתב-האישום, במהלך שנת 1994 בגופן של

15 ת"פ (שלום ת"א) 7229/06 מדינת ישראל נגד עמוס כהן (לא פורסם).

16 ת"פ (שלום טבריה) 796/97 מדינת ישראל נגד חיים יאנוס (לא פורסם).

17 ת"פ (שלום נצרת) 236/95 מדינת ישראל נגד סוהיל מרגייה (לא פורסם).

146 קרבנות: איכפת החוק, מין וחברה

שלדש מתלוננות, עובדות זמניות שעסקו בתפקידי מוכירות ופקידות באגף ולסוף פוטרו מעבודתן.

בתום הדיונים זיכה בית-משפט השלום את מרגייה מן האשמות שיוחסו לו. בית-המשפט לא נחן אמון בעדויותיהן של המתלוננות בקובעו:

"הן העידו באופן מלאכותי, תיאור המעשים המגונים היה פלקאטי ובלתי אמין".

כן קבע בית-המשפט כי:

"הגשת התלונות נגד הנאשם הינה חלק מקטנויה נגד הנאשם, במסגרת מאבקי כוח ויזקקה במקום העבודה, כשברקע עניין חידוש חוזי העבודה של המתלוננות או חלקן"¹⁸

מצב נפשי ומאפייני האישיות של מתלוננות

במקרים אחרים נמצא כי אתת הסיבות למסירת תלונות שווא קשורה למבנה אישיותה ולמצבה הנפשי של המתלוננת. במקרים אחרים ניתן בבהירות להתרשם כי אחד המקורות להגשת תלנת שווא הוא במצבה הנפשי הרעוע של מתלוננת שמחפשת כתובת להשליך עליה את האשם בצרותיה.

בשנת 2006 בית המשפט המחוזי בחיפה זיכה נאשם זוכה מעבירות מין שיוחסו לו שביצע בביתו, בהיותה בת 10, מדי יום ביומו, לפעמים פעמיים כיום, עת שהתה עמו בדירתו בקיבוץ.¹⁹ המתלוננת, נערה כבת 15, עלתה לישראל יחד עם הוריה בשנת 1994 מקרואטיה. הוריה התגרשו ובעת הגשת התלונה היא התגוררה עם אמה ואחיה בנהריה, בעוד הנאשם התגורר עד למצורו בקיבוץ. על פי הסדר הראיה בין ההודים לאחז גירדשיהם, המתלוננת שהתה אצל הנאשם בדירתו בסופי שבוע ומאז 2001 בקשה לעבור להתגורר יחד עמו בקיבוץ משום שסברה כי איכות החיים בקיבוץ טובה יותר. בפסק הדין נכתב בין היתר:

18 שם, פיסקה 82.

19 תפ"ח (חי') 3027/06 מדינת ישראל נגד פלוני תקיפה (2006) 4, 4188.

שער ראשון: אכיפת החוק 147

"לטענת המאשימה כצע הנאשם במתלוננת בהיותה כח 10 עבירות מין שונות, מדי יום ביומו, לפעמים פעמיים ביום במשך תקופה של כ-4 חודשים עת שהתה עמו בדירתו בקיבוץ. מנגד טען הנאשם כי לא היו דברים מעולם וכי מדובר בתלונה שקרית ואין ביכולתו ליחן הסבר מדוע הגישה ומה מניעה, גם אם הוא סבור כי מאחורי הגשת התלונה ניצבת גרושתו אם המתלוננת."

כן קבע בית המשפט:

"מאז הביניים של מצב הראיות בעדותה של המתלוננת היה בעייתי מאוד. בעייתיות שנגעה בעיקר מהפכפכות שלפני העדות, ומהעדר רסן ומעצורים של המתלוננת להעליל עלילות על אחרים. מאז זה הזכר החמרה ניכרת בהמשך המשפט... במכתבים שונים היא אומרת שכל הרברים שאמרה בבית משפט לא היו ולא נבראו. בעקבות כך בקש בא כוח הנאשם את החזרתה של המתלוננת לדוכן העדים. וכמהלך עדותה אמרה שיפרתי מרוב דימיון כלומר היא עשתה העתקת עובדות ממקרה אמיתי עם גבר מסוים לתרחיש דמיוני עם אביה, ומה שארע לה עם אתר "יחסה לאביה".²⁰

להשלמת תמונת אישינותה של המתלוננת הרצג בפני בית המשפט דר"ח פסיכיאטרי מיום 23.03.1997 (המצוי בחיק הרווחה שהוגש לבית המשפט) לפיר:

"...השיפוט שלה אינו תקין, מדוחת על כך שמתוך בלבול ומצוקה עושה טעויות. אמרה שמבולבלת לגבי יחסיה עם החבר... גורם נוסף שיש להביאו בחשבון הוא הרקע הבעייתי של המתלוננת, כשהיא נתונה בלחצים של משפחה בעייתית, סביבה מופקרת, טיפול נפשי, וכשל כל אלה רצון למצוא גורם שיתייחס אליה ויאהב אותה. לא נוכל להוציא מכלל אפשרות שבמסגרת זו בקשה ליצור "עניין" על-ידי סיפורים ואירועים שהם פרי דמיון או שאין הם בהכרח אמת לאמיתת. לכל אלה צריך להוסיף את אי ההתאמות הקיימות

148 קדבנות: אכיפת החוק, מין וחברה

בעבודות "גרסת המתלוננת" כפי שהועלו מדי פעם גם על-ידי המתלוננת עצמה.²¹

על רקע זה התוצאה במשפט זה הייתה זיכוי הנאשם מהאישומים השונים בעבירות מין, בדעת רוב. תוך שנקבע כי המתלוננת ברתה תלתתה כתוצאה ממצב נפשי בו הייתה נתונה.

לסיכום, המקרים שתוארו עד כה, והינם דוגמאות בלבד, מבהירים כי ההרפעה קיימת ובעיקר על בסיס יחסים פנים משפחתיים. מעין בפסקי הדין לעיל, ניתן לראות כי באם הרשות החוקרת הייתה תרה אחר ראיות נוספות והייתה בודקת את גרסת החשוד/נאשם מבעוד מועד, קרי, בשלב החקירה, אזי יתכן כי ניהול התיקים הנ"ל בבית המשפט היה מתחיל באופן מאוחר יותר.

אשר על כן, יש חשיבות להסדרת נהלי החקירה, כך שלצד גרסת המתלוננת יבדקו גם טענות החשוד עד תומן. על רשויות התביעה, כמו גם על בתי המשפט להמריץ את רשויות החקירה לחקור ולתפש אחר ראיות נוספות העלולות להוביל לחיזוק גרסת המתלוננת או להחלשתה, ולהפחית את המוטביציה הפרוטנציאלית של חלק מהחוקרים להסתפק בהודעת המתלוננת לבדה. כפועל יוצא מכך יפחתו גם ההסתברות והסכנה של מעצרי שווא בגין תלונות שאינן אמת, ובעיקר החששות מפני מעצרו ומפני הרשעתם של חפים מפשע.

הדגש הוא על כך כי יש בידי הרשות החוקרת ורשויות התביעה את האפשרות להצמיק בחקר של תלונות גם טרם החליך המשפטי אך הן אינן ממצות אפשרות זו בין בשל חקירה מגמתית ובין בגין עצימת עיניים כלפי ראיות ההגנה שלרוב נטענות בפניהם מפי הנאשם עוד בהליך החקירה. בעניין זה, נכון לצטט מקביעותיו של בית המשפט העליון בשנת 2003, על-ידי השופט אליקים רובינשטיין,²² המתייחסות למהות החקירה המשטרית:

"הייתה כאן דינמיקה של חקירה שבה מתאמצת המשטרה – כחובתה – לפתור מקרה רצח, היצתה ניתנת לחשוד מסוים ומתקבעת בו, וכך גם נמנעה, חרף אינדיקציות לצורך, ההחלטה

21 שם, עמ' 9.

22 ע"פ 10596/03 בשירוב נגד מדינת ישראל, תק"על (2006) 2, 3068.

שער ראשון: אכיפת החוק 149

על חקירה ... צר על כך, שהרי החוקרים השקיעו ללא ספק מאמץ רב, למצוא את האשם כתיק ... המוטיבציה היתה גבוהה; ... וכאשר מזה שלל גרסאות משתנות ומזה טענה המתמקדת באדם ספציפי. אך הדינמיקה של החקירה, כעולה מן הראיות, הפעילה את הזרקור אך לכיוון אחד, כמעט תוך מאמץ לשכנע העדים. הייתי רוצה לסיים בהפקת לקת. גם חוקרים מנוסים, היודעים את מלאכתם, צריך שיביטו במבט רחב על החקירה, במובן זה שאם מתנבאים עדים אחדים באופן דומה, ומפנים לכיוון מסוים, גם אם לבסוף דיברו העדים הללו או "השתכנעו" בכיוון אחר, יש מקום לברוק את הכיוון השני אף הוא. אי עשיית דבר זה היתה בעזרי התיק". (פסקאות ב, ו לפסק הדין).

ולצנין עבירות אלימות במשפחה ראו דבריו של כבי השופט זלצבר, בבית המשפט המחוזי בבאר-שבע, המצוטטים מהחלטתו בעניינו של עצור בעררו על ההחלטה לערוד עד תום ההליכים²³:

"...המילים 'אלימות במשפחה' אינן 'מילות קסם' המאפשרות מעצר בכל מצב, רק כדי שסוכנויות אכיפת החוק ירגישו 'מבוססות'. כל מקרה חייב בבדיקה פרטנית ואמיתית. החלטה בדבר מעצר בלא הפעלה אמיתית של שיקול דעת, הינה בניגוד לכללי המשפט המנהלי, בניגוד למשפט החוקתי, בניגוד לדיני העונשין ודיני המעצר. חזקת חפות עומדת למי שהוגש נגדו כתב אישום וכמוכן עומדת היא גם למי שהוגשה נגדו תלונה במשטרה, שעה שמתגהלת החקירה... כאשר מדובר במסכת ראייתית ונסיבותית, כפי שתוארה לעיל, בכל הכבוד, גם החלטת בית משפט קמא לחורות על המשך מעצר, עד שיתקבל תסקיר, אינה נקייה מספקות. התסקיר אינו חזות הכול והוא וודאי לא יוכל לפתור את הכשלים הראייתיים כתיק זה"

במקרה זה הופיעה בת זוגו של הנאשם בתחנת המשטרה ושטחה בפני חוקריה תלונה נגד בן זוגה. לרברית, הייתה בחתונה יחד עם הנאשם ושם

23 ב"ש (כ"ט) 20352/06 מדינה סמי נגד מדינת ישראל (לא פורסם).

150 קובנות: אכיפת החוק, מין וחברה

הוא איים עליה ברצח וזאת בנוכחות אנשים רבים. לדבריה, לאחר מכן הלכו יחד לפאב באשדוד, שם תקף אותה במכות קשות בנוכחות יושבי הפאב. האישה סיפרה עוד כי עת נמלטה מהפאב בעזרת עוברת אורח, ניהל אחריה הנאשם מרדף מכוניות, ובכל פעם שהשיג אותה, הפליא בה מכותיו ואיומיו, עד שפנתה להתלונן בתחנת המשטרה.

המשטרה, מבלי לחקור את רוב רובם של העדים הפוטנציאליים הרבים, בין שנכחו בתחנה ובין שנכחו בפאב, הסתפקה בדברי האישה, ולמרות הכחשתו ועדות עדה ניטראלית התומכת בגרסתו עצרה את הנאשם. כן הדררה המשטרה להגיש נגדו כתב אישום יחד עם בקשה למעצרו עד תום ההליכים המשפטיים, זאת על אף בעייתיות בראיות עד כדי כרסום ממשי בעוצמתן. העדה היחידה שנחקרה בקשר לאירוע, הייתה עוברת אורח ששהתה בפאב ומילאה אתר בקשת האישה והסיעה אותה לתחנת המשטרה. העדה סיפרה כי לא אירע כל אירוע אלים בפאב, וכי מצאה את האישה בשירותי הפאב כשהיא עירומה ושיכורה עד כדי ערפול חושים. העדה סיפרה שכאשר היא רצתה להסיע את המתלוננת למשטרה, אכן פנשו בנאשם שביקש מבת זוגו להתלוצץ אליו, אך לא הכה אותה או איים עליה. נהפוך הוא, הנאשם נראה מבוזש לאור מצבה של בת זוגו, וכי היא אפילו הגדילה לעשות ותוך כדי נסיעתן צווחה כי תוקפים אותה כאשר איש מלכוך לא היה ברכב.

הראיות הללו הונחו בפני בית המשפט שנדרש לבקשה מעצרו של הנאשם עד תום ההליכים, ובית המשפט החליט להמשיך ולעצור את הנאשם עד לקבלת תסקיר שירות המבחן בעניינו, שיבחן חלופת מעצר כתנאי לשחררו. החלטה זו נהפכה בערר שהגיש הנאשם, כך שהנאשם שחרר לחלופת מעצר עוד בטרם קבלת תסקיר שירות המבחן וזאת נוכח הכרסום הרדייתי.

המוטיבציה של הרשות החוקרת אסור שתוליד, גם אם כתום לב, קונספציה המתעלמת מראיות, או כוחנת ראיות רק בהתאם לאותה קונספציה, שכן בכך מקשה ומונעת היא הגעה לחקר האמת. כאמור לעיל, אנו בדעה שהקושי האמיתי מצד החוקרים להפעיל איון ראוי נובע מחוסר בהנחיות בעניין זה.

לא ניתן להתעלם ממקרים בהם מוגשות תלונות שווא. התוכה הראשונית בעניין זה רובצת לפתחה של המשטרה. שכן, המשטרה כרשות חוקרת

שער ראשון: אכיפת החוק 151

אחראית לאיסוף הראיות שיהיה בהן כדי להוות בסיס לתיק החקירה ואפשר ובהמשך כבסיס להרשעה.

עיון בתיקי החקירה המבשילים לכתב אישום מלמד לעיתים צל ניהול חקירה שטחית מצד המשטרה, כשזאת מסתפקת בגביית הודעות מהמתלוננת וממקורביה, מבלי לברוק אח טענות החשוד. בכך, הלכה למעשה, נמנעת מהחשוד היכולת להחנות מול מאשימיו עד יבוא יומו בפרשת ההגנה. תקופת המתנה זו עלולה להשתרע על פני ימים חודשים ארוכים ולציתים שנים של דמיסת זכויותיו של הנאשם.

עיון במספר פסקי דין ואירועים מבהיר את דרך השתלשלותן של חקירות שיטחיות שמהוות בסיס להתנהלות משפטית ממושכת. תהליך שגורם נזק בל יסוצר לחשודים-נאשמים שאפשר והיה נמנע אילו ההתייחסות של אנשי מקצוע שתים במערכת אכיפת החוק הייתה שונה ומאופיינת בפעילות מקצועית, בשקידה ראויה ובשקילה הראיית.

כך כדוגמא נוספת, בהחלטה של בית המשפט המחוזי בחיפה, שמתנייחסת למחדלי החקירה, נקבע²⁴:

"...לא אחת נאמר כי אין תיק חקירה שבו לא ניתן להצביע על מחדל חקירתי זה או אחר, אולם, המחדלים אינם עניין בפני עצמו ולא כל מחדל, משמעותו זיכוי הנאשם... ואולם בתיק זה רבים המחדלים והינם מחדלים מהותיים, משמעותיים ביותר: חוקרי המשטרה לא עשו צעדים ממשיים לתפיסת סרט ההקלטה של המצלמה במעגל סגור, ומסתפקים במענה כי כעבור 24 שעות הסרט נמחק. לנוכח הכחשתו הגורפת של הנאשם כי ירד עם המתלוננת לגרם המדרגות המוביל למקלט ומנגד גרסת המתלוננת כי היו שם ... ניתן היה לצפות כי חיברק האפשרות למציאת טבעות אצבע במקום, ובכך להפריך את גרסת הנאשם אשר פתח חזית רחבה בדיעת המחלוקת. לא הוצאו מלטי שיחות טלפון שכרשות השניים על מנת להפריך את גרסת המתלוננת כי התקשרה מהמלך להוריה וחברתה בשל מצוקתה. לא נבדק מד מהירות של הרכב המושכר - ראייה אובייקטיבית אשר יכלה לתמוך בגרסה אחת ולהפריך גרסה אחרת. לא נעשה כל מאמץ ממש מול חברת ההשכרה לאתר פרטי לברש

152 קרבנות: אכיפת החוק, מין וחברה

שהמתלוננת טענה כי נותרו ברכב השכור. לא נגבתה עדות מפקיד הקבלה, ואשר עדותו יכלה ללמד על מצבה של המתלוננת בסמוך לאירועים הנטענים על-ידי המתלוננת כי התרחשו בבית המלון, לא נערכה לנאשם בדיקת חיים²⁵.

המחוללים, כפי שבאו לידי ביטוי בדין שבהכרעת דין זו, בהצטברם לא רק שמעמידים על בלימה את גרסת המתלוננת, אלא, אף בניסיונות העניין מפחיתים ממשקל גרסתה, ומחייבים משנה זהירות בבחינת גרסתה שמא יגרם לנאשם עיוות דין.

בשנים האחרונות אנו עדים להחמרה בענישה מצד בתי המשפט בעבירות מסוג זה. מעבר לכך, מופגן ניסיון מוגבר לטיפול ממוקד במקרים אלו מצד המשטרה. מגמה זו ראויה ורלבנטית כשלעצמה אך דרוקא בשל כך היא מחייבת תקירות יסודיות שבוחנות כל היבט וספק בחומר שטרכא בפני אנשי מקצוע במערכת אכיפת החוק. למרבה הצער, במקרים רבים, אין למשטרה את האמצעים והכלים הדרושים לתקירת האירועים המתרחשים בתוך התא הזוגי והמשפחתי. בשל כך היא נוטה להסתפק בהגשת התלונה ובהמשך ההליכים הנדרשים בהתאם לתוכנה ללא תקירה מעמיקה הנדרשת בשלב זה לחקר הסתירות והפערים בגרסאות ובראייות. חוסר יכולתה של המשטרה נובע, כאמור, ממחסור בכוח אדם בכלל, וממחסור בכוח אדם מקצועי בפרט, ובשים לב להעדר הנחיות לבחינה ראויה של אמיתות התלונה.

התמודדות המערכת עם תלונות השווא וטיפול המערכת ב"מתלונני השווא"

הנחיית פרקליטות המדינה, מספר 2.5 "מדיניות התביעה בהעמדה לדין של עד תביעה ושל קורבן עבירת מין או אלימות שחוד בו במשפט מעדותו במשטרה", קובעת את דרכי הטיפול במתלונן שווא, ואולם בסעיפים 5-7 להנחיה נקבע כי כאשר מדובר בחזרה מעדות של קורבן עבירת מין או של קורבן עבירת אלימות, יש לנהוג גישה זהירה ולהימנע בדרך כלל

²⁵ בדיקת חיים משמעותה בדיקה פיזית חיצונית על-ידי גורמים רפואיים (א.ח.א.; ח.ח.; מ.ר.; מ.ר.).

שער ראשון: אכיפת החוק 153

מהצמדת הקורבן לדין בגין מתן עדותו הסותרת, דרך "במקרים גורמים ביותר, אם בכלל" כנגד מתלוננים במסגרת אלימות במשפחה. ועם זאת אין כל הנחיה העוסקת בהתמודדות עם מתלוננים אשר עדותם נתגלתה כשקרית נוכח ראיות היצוגיות.

ביסוד גישת המדינה עומד מתן החשש שמיצוי הדין עם "מתלונני-שוא" יגרום לחשש של "מתלונני-אמת" להגיש תלונתם, ומנגד קיים חשש שאי-מיצוי הדין יעודד תלונת שוא שכן "מתלונני-השוא" יפעלו בידעה שגם אם יחזרו בהם או יתגלו כעדי שקר הרי לא יבולע להם. גישה זו מבוססת על ההנחה כי התועלת רבה מן החסרונות ולכן רצוי למצות אכיפת החוק לפעול באי-פעולה.

גם בעניין זה, הלכה למעשה, לא ניתן לקבל נתונים מחקריים בדבר תיקים אשר בשלו לכדי כתב אישום בגין תלונה שוא. עדין בפסיקה מלמד כי מדובר בתופעה מצומצמת ביותר הנדירה.

סוף דבר

מערכת המשפט הפלילית עוסקת באינטנסיביות בעניינם של קורבנות – נפגעי העבירה, אך מתעלמת ומרחיקה את קיומם של קורבנות סמליים. אי לזאת, אנשים מן היישוב מוצאים עצמם מתמודדים מול מערכת אשר לא מצאה את האיוון בין זכויות המתלוננת וכן זכויותיהם כחשודים/נאשמים.

המחז היסוד במאמר זה היא כי תופעת תלונת השוא קיימת וביותר שאת על בסיס היכרות קודמת. בהעדר סטטיסטיקה אנו נאלצים לסמוך ידנו על נתונים מפסיקת בית המשפט שאינה סטטיסטיקה ממצה, אף בשים לב לסוגיית הודאת השוא שעניינה במאמר אחר המשובץ בספר זה.

להערכתנו, חובתם של אנשי המקצוע, החל משוטרים, עורכי דין, עובדים סוציאליים, פסיכיאטרים, רשויות החביעה, ועד לשופטים לגלות עיתנות מירבית לכשלים ראייתיים, למחדלי חקירות ולמוטיבציות ריגשיות שמניעות את התהליכים. כל זאת על מנת לצמצם את הסיכויים לכך שגברים נשואי התלונת יהיו קורבנות של פרוצדורה פלילית. במקביל לכך יש לשאוף להפסקת ההליך, אם מדובר בתלונת שוא, בשלב מוקדם ככל שניתן.

154 קרבנות: איכפת החוק, מין וחברה

נראה כי רצוי וגם ראוי שאנשי מקצוע במערכת איכפת החוק יתייחסו אל תלונת שעניין עבירות אלימות במשפחה ועבירות מין על רקע היכרות קודמת, מתוך רגישות ותוך הכרה במניעים השונים העלולים להוביל לתלונת שווא. יש לדאוג בעדות המתלוננת ראייה חשובה להוכחת הנאשם/חשוד, אך בה בעת גם להכיר בה כראייה הטעונה בדיקה יסודית, תוך הבנה של הבעייתיות הפוטנציאלית הטמונה בה, ותוך הפנמה העובדה כי ישנם מקרים, אם כי לא רבים, בהם עלולה מתלוננת להצביע על אירוע שכלל לא אירע, או להעצים אירוע מינורי שאכן אירע.

לסיכום, מערכת איכפת החוק, בין ברשות החוקרת ההתובעת ובין ברשות השופטת, חייבת ברגישות מירכית ובפיתוח כלים מקצועיים שיאפשרו לשקול כל מקרה לגופו, ולא התנהלות לפי תבניות חשיבה ועבודה קבועות ונוקשות. מדובר, אם כן, בנושא כאוב שמערכת איכפת החוק ממעטת להתייחס אליו, בחקיקה, בהנחיות פנימיות או, כאמור לעיל, במתן אומדן לתופעה. העדר בנתונים עובדתיים בדבר ההיקף משליך על אפשרות הוכחת הטענות שהובאו לעיל וכפועל יוצא על הבניית דרכים לטיפול בה. אשר על כן, בראש וראשונה יש למנות צוותי מחקר וצוותי בדיקה שיחקרו את אומדן התופעה במשך השנים. לאחר מכן ראוי ונכון להבנות טהלים ברורים להחמדות עם התופעה, תוך גיבוש כלים הולמים והנחיות ברורות בדבר טיפול במתלוננות שווא שיצדם צמצום מימדי התופעה.

מקורות

- אבני ג' (1990), נשים מגזרות ושוטרים — קורבנות של השיטה, פלילים, א', 184-171.
- אידיקוביץ' צ', גריפל א' (1998), הטיפול המשטרתי בתופעת האלימות במשפחה ובמטבחות היחסים: מחקר הערכה, אוניברסיטת חיפה, המרכז למחקר ועיצוב מדיניות.
- אתר משטרת ישראל — נתונים סטטיסטיים — <http://www.police.gov.il/persuasion>
- גל ג' (2003), אלימות נגד נשים: גורמה או סטייה?, תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- דריה ועדת קרפ (1989), מדיניות חקירה, תביעות ומשפט בעבירות אלימות במשפחה, אלימות בין בני זוג, ישראל, משרד המשפטים.
- דו א' (2002), פוליטיקה של אלימות נגד נשים, חברה ורווחה, כ"ב, (4), 432-417.
- ולצ'ובר ג' (2004), מגמות בחקיקה בתחום האלימות בין בני זוג, מראות המשטרה, גליון 8, 35-5.
- יחזקאלי פ' (2002), חוסר אונים, מראות המשטרה, גליון 187.
- משטרת ישראל (1977), טיפול המשטרה בתלונות נשים נגד בעליהן על הכאות, ס' ראש אח"ק, מטא"ר, ה', ירושלים.
- ספרן ח' (2002), יום אחד יבינו שאת צורךת, פנים: כתב עת לתרבות חברה וחינוך, גליון 22, 64-56.
- פישמן ג', מש ג' (2006), אלימות כלפי נשים: גורמים המבנאים את קורבנותן, מגמות, מד, מספר 2, 313-297.
- פישמן א' (2006), עבירות מין בשנים (1996-2006): נתונים, סקירת חקרופת ההתיישנות בהן וסוגיות השיהוי בדיווח עליהן, הוגש לוועדת החוקה, חוק ומשפט.
- פרידמן מ' (1988), קשר השתיקה, גנה: כתב עת פמיניסטי, גליון 15.
- רדאי פ', שלר כ', ליבוביץ' מ' (1995), מעמד האישה בחברה ובמשפט, ירושלים: שוקן, 116-64.